

Metaforer som rättshaveristens verktyg, Östgöta Correspondenten, 26 juli 2011

Metaforer hör till ett av litteraturens och pedagogikens mest användbara redskap. Poeter som Tomas Tranströmer vidgar vår upplevelsevärld med metaforer. Forskaren behöver dem för att förmedla sina upptäckter och sin kunskap. I enlighet med ordets betydelse (metaforá = bortföra till ett annat ställe), tar metaforen oss med till ett välkänt erfarenhetsområde varifrån vi kan undersöka och förstå det hittills okända. Metaforen är ett ovärderligt verktyg med vilket vi dyrkar upp nya dörrar till kunskap och förståelse (en metafor!).

Men metaforen är ett tveeggat verktyg. Det kan också kränka, göra illa och förvränga en sann och rimlig bild av verkligheten. Metaforen är till exempel rättshaveristens välkända signum i sitt hat mot myndighet och samhälle. Med metaforen förstärker han eller hon sin upplevelse av att vara kränkt. Metaforen lockar också dess utsägare att själv tro på bilden som sann och rimlig. Metaforen kan få det mest småaktiga och absurda att i någons öron låta mer trovärdigt och betydelsefullt. Det som är en överdrift, lögn eller hatisk propaganda kan med metaforens hjälp framstå som sant. I varje fall hos den som konstruerat metaforen. Det är ett farligt självbedrägeri, där empatin drar det kortaste strået.

När den nu kände Anders Behring Breivik begick sitt ohyggliga och välplanerade massmord på Utöya hade detta föregåtts av att han bland annat i skrift kallat sina tilltänkta offer för "Stoltenbergjugend". Därmed förknippades ungdomsförbundet med något som associeras till ett globalt och absolut ont; Hitlerjugend. Den bestialiska handlingen blir rättfärdigad i en individs inre system när det onda projiceras på en oskyldig grupp. Med denna metafor gav antagligen Anders Behring Breivik gradvis näring åt en förvrängd inre värld och till slut även rätten till sin fasansfulla handling. Det är nämligen ofta med det egna språket som en förövare, enskild eller i grupp, skapar legitimitet åt sin fruktansvärda handling.

Tyvärr är bruket att använda nazismen som metafor åt sina hatiska objekt inte ovanligt. Den kränkta människan har ibland en tendens att söka värna sin upplevelse med sådana metaforen, vilket ger ett absurt skimmer över småaktigheter. I mitt arbete möter jag ofta hälso-, miljö- och djurskyddsinspektörer som kallas för Gestapo och SS av den som

misskött sina djur eller sitt företag. Även inom religion och politisk debatt förekommer samma orimliga metaforer.

Många dessa exempel är oförargliga och aningen patetiska. De går inte att jämföra med "Stoltenberjugend". I varje fall inte om vi ser till metaforens konsekvenser. Kvar står det faktum att metaforen gör motparten mer ond och motbjudande och metaforens ägare mer rättfärdig för sin sak. Därför finns det alltid en potentiell fara när någon gör bruk av metaforer för att förvränga bilden av en person eller en grupp. Även om författaren själv har distans till sina metaforer kan de locka någon annan att omvandla dem till handling. Varje seriös debattör måste vara vaksam över och ha kontroll på de bilder man använder sig av. Yttrandefrihet står inte i motsats till ansvar för språkbruk.

Metaforen är en varningssignal hur dess uttalare ser på sig själv och andra. Genom att bli mer lyhörd och tidigt vaken för det språkliga bruk människor gör av metaforer och bilder för att beskriva sin omvärld, kan vi också skaffa oss en tydligare bild av tankeprocess och inre värld.

Jakob Carlander

Leg psykoterapeut, präst

Författare till boken: Metaforer som verktyg. Gothia förlag.